

Verliefd schrijven

‘Mijn boek is een boek voor enkelen, zonder vooroordelen van godsdienst en vooropgestelde moraal. Zij die vooroordelen hebben, doen beter het niet te lezen, want ze zullen ge-ergerd worden.’ Deze zin stond in de brochure die in 1905 bij de verschijning van *De Berg van Licht* werd gedrukt. Het leest als een disclaimer van de auteur, maar ook als een goede pitch: Pas op met dit boek! U zult zich ergeren! Ik las *De Berg van Licht* in 1985, ik was zestien, de titel stond op de literatuurlijst en ik koos het boek omdat niemand het ooit gelezen had, volgens mijn lerares. Van Couperus werd *Noodlot* nog wel gekozen omdat het dun was, *De stille kracht* omdat er een film van was, en *Eline Vere* omdat er veel uittreksels van beschikbaar waren. Niemand had *De Berg van Licht* ooit gelezen: dat vond ik ook wel een goede pitch.

Ik las de eerste zin dus alsof ik de eerste lezer ooit was. Het was een heel lange zin. Ik las over ‘triltintelende’ sterren, ‘gepoeier van licht’, door goden in ‘zwijmelende lichtdronkenschap’ uitgezaaid over de hemel, in een ‘onbenaderbare overdaad’. Ik begreep de zin niet, maar ik voelde desondanks de atmosfeer van die overdadige nazomernacht in Emesa (het huidige Hom in Syrië) op mijn huid, ik voelde de koele uitstraling van de marmeren tempelgebouwen, en boven alles de aantrekkingskracht van die vreemde meisjesachtige jongen Bassianus, die in de nacht rond die gebouwen dartelt, tegelijk kinderlijk speels en doodernstig over de taak die hem is gegeven: een heilige dans uitvoeren rond een zwarte steen. Van fallussymbolen wist ik niets en van ambigue seksualiteit en androgyn-zijn al helemaal niet, maar ik was verliefd op die jongen, die keizer zou worden en ten onder zou gaan, net zo verliefd als het juichende, smekende en hunkerende volk. Na een paar hoofdstukken was ik gewend aan de impressionistische taal, de zinnen vol linten en sierkrullen, ik begreep dat die taal een doel

diende: ze drukte de decadentie van die wereld uit. Ook dat was een woord dat ik leerde, decadent. Ik groeide op in een stadje aan het Veluwemeer. De auto wassen op zondag werd al een teken van moreel bederf gevonden. Dat het boek op die literatuurlijst was gekomen mag een wonder heten. Misschien kwam het omdat inderdaad niemand het gelezen had, de lerares Nederlands niet en de dominee ook niet. Maar goed, kom thans maar eens aanzetten met een veertienjarige jongen die met een perverse dans de lust van duizenden volwassenen opwekt: ‘Bassianus! Helegabalus! Antoninus! Augustus! Lieverd! Lièverd, die je bent!!’ Schrijvers worden tegenwoordig om minder bedreigd en sensitivity readers liggen overal op de loer. Nee, bij vlagen kan het écht niet, dit boek. Het is een van de redenen dat het zo fantastisch is.

Bassianus, veertien jaar, is hogepriester van de zon in de stad Emessa. Hij is onder de hoede van zijn dweepzieke moeder en strenge oma. Van heinde en verre komen de mensen naar Emessa om de jongen te zien, de menigte raakt in extase van zijn dans. Bassianus laat zich aanvankelijk niet gek maken. Dankzij het onderricht dat hij ontvangt van de magiër Hydaspes is hij zich welbewust van de ernst van zijn taak. Middels die dans moet de jongen ‘terug naar het Licht’, streven naar ‘de Oorsprong’ die ‘sekseloos is’. Dit is een van de centrale ideeën in *De Berg van Licht*: de ideale staat van de mens, de oorsprong zelfs, is sekseloos, de ideale mens is een ‘Man-Maagd’, ‘Adam-Heva’, een androgyn wezen met kenmerken van beide geslachten maar in wezen geslachtsloos. De mooie Bassianus is de belichaming van dat ideaal. Dat die sekseloosheid bij de mensenmassa’s die naar hem komen kijken juist wellust oproept is een vreemde paradox, die Couperus buitengewoon aantrekkelijk lijkt te vinden. Ik weet nog hoe ik er bij de eerste lezing, als tiener dus, behoorlijk door in de war gebracht werd: wat gebeurt hier in hemelsnaam? Het hogepriestertje danst zo goed als naakt, op zijn schoenen met lintjes, de menigte raakt in katzwijn, het is een enorm gedrang want iedereen wil hem aanraken. Kinderen worden onder de voet gelopen, botten kraken, het bloed ligt in plassen op straat – een grimmige voorafschadu-

wing van het noodlot. Stoere soldaten jubelen hem toe, 'lieverd!' Wat moet Couperus een plezier gehad hebben in het schrijven van dit boek! Aan het slot van het eerste deel wordt Bassianus naar Rome gebracht en tot keizer uitgeroepen, zijn keizersnaam is Antoninus. Het is in feite een ordinaire coup, gesteund door de Syrische legioenen en voorbereid door zijn grootmoeder met geraffineerd diplomatiek werk in de Senaat.

In het tweede deel van de roman heeft Antoninus de zonnecultus uit het Oosten naar Rome gebracht. Iedereen smult van de exotische overdaad die ermee gepaard gaat, maar de eerste haarscheuren zijn al zichtbaar. Antoninus noemt zichzelf Helegabalus, naar de oosterse zonnegod, waarmee hij meer dan een keizer is, hij is zelf een god. Hoogmoed komt voor de val, de lezer heeft dat allang in de gaten. Keizer Antoninus raakt verveeld door de aanbidding die hem ten deel valt. Het is gek genoeg niet eens de hang naar nóg meer macht, maar een soort kinderlijke aandrang om te kijken hoever hij kan gaan, met welke idiote gril hij nog wegkomt. Eerst trouwt hij met een wagenmenner (schand!) die sadistische trekjes blijkt te hebben, daarna trouwt hij nogmaals, met een Vestaalse Maagd (nog grotere schand!). Heiligschennis, orgieën, willekeur en nepotisme, het volk begint het verwende ventje langzaam zat te worden. Dat Antoninus zo serieus gelooft in zijn eigen goddelijkheid, en in de heilige taak die de magiër Hydaspes hem opgelegd heeft, maakt hem tot een tragisch personage: hij kent geen ironie, heeft geen relativeringsvermogen en loopt met oogkleppen op naar zijn ondergang. Die voltrekt zich in het grimmige en schitterende derde deel, dat begint met de beste orgie-scène die ooit geschreven is. We lezen hoe biggentepels smaken, pauwen en flamingo's, en dat erwten met goudkorrels opgediend kunnen worden, en vis met gestampte parels. Antoninus laat niet alleen de meest buitenissige gerechten opdienen, hij pest zijn gasten ook met oneetbaar voedsel en laat ze bijna stikken in parfumwalmen en een bombardement van rozenblaadjes. Daarna gaat het snel bergafwaarts. Tegenwoordig is een spoiler in een tekst een doodzonde, maar een goede tragedie kun je niet spoil. De roman

eindigt in een bloedbad, het was voorzien door de magiër, het lag besloten in eerdere, bijna terloopse passages, in het toenemende verderf, en in het loeren van het Noodlot. Couperus deinst niet terug voor gruwelijke details. De wagenman krijgt een spies in zijn anus geduwd, de keizer zelf wordt nu ineens een 'hoerenkind' genoemd door dezelfde menigte die hem eerder nog aanbad. In de laatste scène ben je diep geraakt (nu even geen spoiler), maar je moet wel álles eerst lezen, anders werkt het niet. *De Berg van Licht* is een trip, een triltintelende trip die je helemaal moet uitzitten.

Couperus had de oudheid goed bestudeerd voor zijn historische romans. Hij zal ook geweten hebben dat in de derde eeuw na Christus de Romeinse maatschappij grotendeels draaide op slavernij. Op een zeker moment waren er meer slaven dan oorspronkelijke Romeinen in wat nu Italië is. Dat kwam omdat bijna alle mannen gemobiliseerd waren om met de legioenen te strijden, op verre fronten. Overwonnen volken werden tot slaaf gemaakt en vervoerd naar Rome. Couperus schrijft veel over deze slaven, maar verwacht van hem geen veroordeling of moderne visie hierop. Slavernij lijkt vanzelfsprekend voor hem in de Romeinse tijd. Hij heeft trouwens een opvallende voorkeur voor het beschrijven van zwarte slaven (die waren er helemaal niet zoveel in Rome). Een bijzondere rol is er voor de trouwe Narr, Bassianus' persoonlijke slaaf en tegelijk zijn speelkameraad (die op het einde trouwens een ontroerende rol speelt). Er zit een onmiskenbare wellust in Couperus' beschrijvingen van mooie zwarte slaven, ik kan het niet anders zeggen en ik kan ook niet anders dan de interpretatie daarvan overlaten aan de lezer.

Couperus is verder wat de feiten betreft behoorlijk accuraat. Hij baseerde zijn hoofdpersonage op de historische Helegabalus, keizer van 218 tot 211. Het was een chaotisch tijdperk. Maar liefst acht keizers versleet het Romeinse Rijk in dertig jaar; alleen Septimius Severus (193-211) was een krachtige leider, de rest is vergeten of slechts bekend van verhalen over waanzin en decadentie. Couperus heeft de hem bekende bronnen waarin Helegabalus

opduikt behoorlijk goed gevolgd. Helegabalus (of Heliogabalus) wordt beschreven door Herodianus (3de eeuw) en komt voor in de *Historia Augusta* (4de eeuw). De betrouwbaarheid van die bronnen wordt thans betwist, maar Helegabalus komt er duidelijk in naar voren als een keizer met een ambivalente genderidentiteit, die het Romeinse religieuze leven op zijn kop zette met zijn heidense zonnecultus. In het laatste kwart van de negentiende eeuw was Helegabalus nogal populair onder schrijvers, vooral in Frankrijk. Hij komt bijvoorbeeld (kort) voor in 'À rebours' (1884) van Joris-Karl Huysmans, een boek dat als de bijbel van het decadentisme wordt gezien. Het toneelstuk 'Héliogabale' (1902) van Auguste Villeroy moet Couperus zeker gekend hebben. Moreel en zedelijk bederf in het Romeinse Rijk, gepersonifieerd in de figuur van Helegabalus, het was een *mer à boire* voor de Franse decadentisten. Voor Couperus bood het onderwerp ongekende mogelijkheden. Eindelijk kon hij vrijuit schrijven over seksuele ambiguïteit, over homoseksuele gevoelens, over verboden verlangens. De strekking van Couperus' verweer bij kritiek op de beschrijvingen van al die uitpattingen ligt voor de hand: zo ging het er immers aan toe in de oudheid bij die decadente keizers! Een doorzichtige dekmantel, maar net voldoende om een lustopwekkende Man-Maagd als hoofdpersoon te kunnen verantwoorden. 'De Berg van Licht is een sublimering van Couperus' eigen seksuele onvoldaanheid,' schrijft Frédéric Bastet in zijn biografie. Het is een bijna té makkelijke conclusie, maar tegen te spreken is het zeker niet. Is Antoninus een non-binaire held? En daardoor een ultramodern romanpersonage? Tja, je kunt je dan net zo goed afvragen of Eline Vere een millennial babe is en Duco uit *Langs lijnen van geleidelijkheid* een metroman. Het kan, maar ze zijn beter af als zichzelf, uniek en niet te vangen. Couperus' werk is nog altijd uiterst leesbaar, interessant en vermakelijk, en behoeft geen actualisering – behalve misschien in de spelling.

Dat Nederland anno 1905 helemaal niet klaar was voor de broeierige sensualiteit en de expliciete homo-erotische lading van *De Berg van Licht* had Couperus voorzien; het blijkt uit het citaat waar-

mee dit voorwoord opende. Hij wilde zijn boek aanvankelijk direct laten vertalen in het Frans en uitbrengen in het land waar het decadentisme tenminste een voedingsbodem had. Dat is er echter nooit van gekomen. *De Berg van Licht* moest het in Nederland doen met één enkele druk. In januari 1906 werden slechts 600 exemplaren verkocht van de eerste twee delen. Een commercieel debacle dus, maar Couperus beschouwde het zelf als een van zijn belangrijkste boeken. Met zoveel liefde beschrijft hij de overmoedige, soms onuitstaanbaar dreinende en o zo mooie kind-keizer. Verliefd schrijven is het, vooral in dat eerste deel, och heden wat neemt hij de tijd voor de extatische taferelen bij de dans en de huldiging. Toch word je als lezer mede verliefd, zodat de kanteling en de ondergang extra hard aankomen. Als noodlotroman is *De Berg van Licht* een van zijn beste. Aanjagers van het noodlot zijn bij Couperus meestal de verstikkende regels van het milieu, een onbegrepen cultuur of andere externe oorzaken. In *De Berg van Licht* ligt het noodlot besloten in de persoon van Helegabalus zelf. De oprechte wens om Man-Maagd te worden, sekseloos, heilig terug naar de Oorsprong te streven, botst met zijn onmatigheid, sensualiteit en hang naar perversie. Ja, hij botst ook met het harde, op vermaak en ophef gerichte Rome, maar die interne strijd, die hij onmogelijk kan winnen, dat is zijn noodlot.

De Berg van Licht is een brutaal, gewaagd, betoverend en gewelddadig boek waar een hedendaagse sensitivity reader een rolling van zou krijgen. Daarnaast is het een hartstochtelijk geschreven tragedie, waarin iets moois, iets wondermoois, kapotgaat, zo afschuwelijk en catastrofaal dat die ondergang in zichzelf weer een wonderbaarlijke schoonheid bezit. Soms wil je weer zestien zijn om zulke schoonheid voor het eerst te beleven. Soms beleef je op latere leeftijd het geluk iets totaal nieuws en anders te lezen. Die ervaring wens ik alle nieuwe lezers van *De Berg van Licht* toe.

Gerwin van der Werf

DE BERG VAN LICHT

I

In de zoele nacht van nazomer triltintelden over Emesa aan wij effen hemel van wolkeloze nachtkleur de duizenden en duizenden kristallen sterren, en tussen de schitterendste vulde de hemelafgrond zich met fijner gepoeier van licht, terwijl daaromheen weer kleinere dan die zongrote, maar grotere dan zó poeierfijne geprikt waren in onbenaderbare overdaad, als waren van starrenweelde de goden dronken geweest, als hadden zij allen, de goden, alle starren uitgezaaid in zwijmelende lichtdronkenschap. En dwars over die hemel van weelde blankte de brede en uitvloeiende Melkweg, nauwelijks als een sluier en meer als een glorie, en een pad van triomf voor de oppergod, gepoeierd met lichtstof, gestapeld met sterren, zovele, dat de voeten van de goden, welke eroverheen zouden gaan, daar zeker in verzinken zouden als in een gouden zand, diep.

Onder zo overdadige nazomernacht lijnden de tempelgebouwen breed, ver, en hoog op, met glans aangegeven kroonlijsten, en met afzonderlijke terrasvormige toren, waarvan de top versmalde en vervaagde in het lichtelijke niets. In een dicht bladergeheim van tuinen, stil van wind, lagen in het wijde park de tempelgebouwen verspreid, blankten nu aangelicht marmer of grauwdendof van graniet, streepten zuilen zich rank, en verloor zich het al in geboomte-schaduwen, waartegen, lichtovergoten van rijzende maan, reusachtige agaven opstaken haar zwaarden óf wit óf zwart, naarmate het maanlicht zijn glans veegde aan de lemmers van die bladeren, of dat zijzelf zich spietsten in schaduw en wégpriemden in nacht. Een oranjegeur zweefde als een wierook, zwaar en bijna onadembaar, en daartussen hielden de Syrische rozen haar gillende kreten van lustverlangen láng aan... Maar behalve die geurwalm van bloemen en twee-, driemaal de snerp van een pauw, heel ver, was geen geluid in de tempelparken en de onduidelijke gebouwenmassa's droomden op in licht, en doomden, en

verdwenen verder in alle vormen van verzwijmeling tussen de schaduwopstapelingen van sycomorengboomte en wierokend citroenheesterbos.

Af van de lichtterrasgelijnde toren vierkante donker de Zontempel zelf en somberde weg, en sliep. Nauwelijks verzichtbaarden zich de gedraaide zuilen van de zijgalerij, met heel slank getorsadeerde schachten op voetstuk van Perzisch bladornament, telkens herhaald, vaag aangeduid in het nachtlicht, en achter elkander verschoten en verscholen de talloze zuilen, liepen weg, torsadeerden naar achteren in een lichtschuwe vlucht... Maar héél hóóg slankten zij op, en daar, plots onverwacht, verbreedde heur gebaar van ranke bevalligheid naar links en naar rechts, en kapiteelden zij uit met bijna te stoere kracht, in twee halve stierentorsen, voorpoten geknield in het ijle, de gedeelde achterlijven in elkander versteend, en alle stierenkoppen met spierbuigende nek gekromd, zonder zichtbaar de architraaf aan te raken, zodat in het nachtlicht de brede fries wel te zweven scheen... Maar de kornis kroonlijste – één zware schaduwstreep – dwars tegen de startriltintelende hemel aan, en stil tussen de zuilen spookten én schaduw én licht, terwijl roerloos maar levend reëel néér de talloze stierkoppen staarden.

Breed om het heiligdom trokken zich zowel zij-peristylija als voorportiek, en zij poortten open van doorgang, duisterend naar de dichtere schaduw van de in diepste nacht weggedonkerde apadana, middenhof van zuilengeschachte, onafzienbaar en ondoordringbaar, omdat het maanlicht zich veegde aan de uiterste zuilen alleen, de nabij zijnde dán even nog aangaf, maar alle middenzuilen veronzichtbaard hield in het binnengeheim. Toch, telkens duidelijker weer, verbreedden de zuilen, die zichtbaar bleven, na haar rank-op gebaar, in de hóge hoogte tot immens kapiteel van dubbelstiertorsen, en telkens duidelijker kromden de gedrongen stierennekken en staarden met dezelfde starre, maar zo reëel levende blik de talloze steenogen naar beneden. Nauwelijks aan die basalten dierwereld, daar hoog veronbeweeglijk, glimpte het goud, te fijn voor de nacht aangetekend in gestileerd ijl Perzisch motief.

Slechts even leefde het goudgevonk op, beefde een ogenblik en doofde daarna, om elders weer op te leven. Zo was het of in het onafzienbare en vooral ondoorzienbare heiligdom het goud wisselend leefde en weer stierf, langzaam, naarmate heller de maan scheen en rees.

Weer had – ver weg – de pauw gesnerpt, toen achter in de diepte van de nachtverschaduwde apadana, meer dan het goud hier en daar, een hellere vonk opleefde, niet zo stil en metaalzuiver, en meer als een korte vlam, ros, en door een hand overhuifd. De vlam bewoog door de donkerte en telkens smeerde haar rossige glans een gelere striem tegen een zuil...; dan doofde die striem en herhaalde zich, naderend, tegen een andere zuil, terwijl boven de stierkapitelen óp-halskromden en weer verdonkerden. Twee gestalten verzichtbaarden aan naar de linker zijgalerij, en om maanhelte en toortsenvlam werden zij duidelijker: twee jeugd-jonge knapengestalten, moorzwart naakt de een, die de toorts vasthield, en de vlamglans ervan temperde met zwarte hand, en de ander, – roze de vlak van zijn overrossigd gelaat, en oprodend in de rossige toortsvlam de hyacinten mantel, die geheel hem omhulde.

Zacht slopen zij op blote zool en krakeloze sandaal, toen dié in de mantel opkeek, schuw en verschrikt, en plots zijn witte hand greep de arm van de zwarte, die, gitter dan schaduw, al naderde in de buitennacht. Want vanwaar zij gekomen waren, uit de diepte van de apadana, terzijde van immense gordijnen, die afsloten het Allerheiligste, blekelde op – hoever ook nog van hen verwijderd – één, die hen gevolgd scheen, en van wie de vaag schemerend driftige plooiën wit aan het einde-diep opspookten met de ster van een dofkleine lamp. Tot nauwelijks, na één seconde van verkenning in schaduw, een stem schel van bejaarde vrouw riep door de stilte, en de mystieke atmosfeer schril doorsneed:

– Bassianus!!!

De knaap in de hyacinten mantel stampte met zijn sandaalvoet, van drift, omdat hij gevolgd werd. Hij greep vaster de arm van de zwarte, en dwong die met hem te schuilen achter een zuil en in voorzichtige palm weg te houden de gloed van zijn toorts. Maar